

Musik & Leg

Artiklen er skrevet, mens forfatterne stadig var ansat ved Specialdagtilbuddet Skovbrynet (red).

– glæde og dynamik i et inkluderende fællesskab

Ingrid Irgens-Møller, *cand.mag. i musikterapi og musikvidenskab. Tidligere ansat ved Specialdagtilbuddet Skovbrynet, Højbjerg. Nu ansat ved Institut for Kommunikation og Handicap (IKH), Region Midt. Kontakt: iirgens@yahoo.com*

Mette Krogh Balslev, *ergoterapeut, tidligere ansat ved Specialdagtilbuddet Skovbrynet, Højbjerg. Nu ansat ved IKH, Region Midt. Kontakt: kroghbalslev@mail.dk*

Som musikterapeut og ergoterapeut i særlige daginstitutioner er vi optaget af at skabe sammenhænge, hvor børn med og uden handicap kan få oplevelsen af at bidrage til fællesskabet ud fra det, de hver især kan. Vi arbejder tværfagligt med små førskolegrupper, hvor der veksles mellem dans, musik, leg og finmotoriske/kognitive opgaver. Der er et tæt samarbejde med børnenes pædagoger, som skaber sammenhæng mellem gruppen og dagligdagen.

I grupperne vil vi gerne styrke børnenes selvfølelse, følelsesmæssige robusthed og sociale bevidsthed, samtidig med at de øver fin- og grovmotoriske færdigheder og kognitive opgaver. Vi kalder grupperne for Musik & Leg.

De særlige daginstitutioner

Vi er begge ansat ved Specialdagtilbud Skovbrynet, som er et dagtilbud i Aarhus kommune, der består af 3 specialbørnehaver og en terapiafdeling. I terapiafdelingen er der

ansat to musikterapeuter, tre fysioterapeuter, to ergoterapeuter og en afdelingsleder. Fire af os arbejder 'uden for huset' og betjener de særlige daginstitutioner, Børnehaverne Thorshavnsgade og Lystruplund.

De to børnehaver har hver 39 børn, hvoraf der er ca. 9 børn med betydelige og varige funktionsnedsættelser, som tilhører målgruppen §32 efter Service loven¹. Børnehaverne er delt op i integrationsgrupper og en lille specialgruppe. Oftest er der 1-2 børn med handicap på integrationsstuerne sammen med ca. 15 børn fra almengruppen. I specialgruppen er der ca. 5 børn med handicap. Børnene i §32 målgruppen modtager musikterapi, ergoterapi og fysioterapi individuelt eller i gruppe i børnehaverne.

Diagnoserne og vanskelighederne er meget forskellige – fra generelle kognitive forsinkelser, til cerebral parese, autisme og sjældne syndromer. Men alle er børn, som man skønner har gavn af spejling og samspil med børn, der ikke har handicap. Dette er

¹ § 32. Kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om hjælp til børn, der på grund af betydelig og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne har behov for hjælp eller særlig støtte. Hjælpen kan tilrettelægges bl.a. i særlige dagtilbud

ikke kun tilfældet for de børn, der er integreret på stue med almengruppen - børnene på specialstuen bliver også tit sat sammen med børn fra almengruppen i legegrupper eller til spisning.

Denne form for inklusion har været praktiseret i over 30 år i disse børnehaver og er altså ikke nogen ny spareøvelse! En af vores fornemmeste opgaver som fagpersoner er at få de 2 grupper af børn inkluderet i hverdagen.

Musik & Leg

I Musik & Leg arbejder vi tværfagligt. Vi synger, spiller på instrumenter, danser, laver bevægelseslege, klipper og tegner, og snakker om forskellige emner. Der er 4-6 børn, der deltager, både børn med handicap og børn fra almengruppen. Der er 3 voksne med: musikterapeut, ergoterapeut og pædagog, der ofte er kontaktpædagog til et af børnene med handicap. Vi stræber imod, at det er den samme pædagog, der kommer hver gang, eller de samme to, der skiftes, for at sikre kvaliteten i det tværfaglige arbejde, samt kontinuitet for børnene.

Vi mødes samme sted hver gang og på samme tidspunkt hver uge; i en sal hvor der er plads til at bevæge sig, og hvor vi inddrager forskellige musikinstrumenter, f.eks. trommer, klaver, marimba, rasleæg. Vi har også forskellige materialer til rådighed, bl.a. stort papir til at tegne på, farvekridt, sakse, lim, samt et musikanlæg, som vi anvender, når vi skal lytte til musik eller danse.

Terapeuterne står for planlægning af gruppen. Der er forskellige temaer for timerne med en overordnet struktur, der går igen. Vi starter altid med en godtdagsang/dans og snakker evt. lidt om dagens tema. Ofte er der derefter en sang eller instrumentspil og næsten altid dans og bevægelse. Til sidst laver vi mere finmotoriske opgaver, f.eks.

tegne eller klippe figurer, og børnene viser deres kunstværk til hinanden. Vi slutter altid med den samme farvelsang. Et Musik & Leg forløb strækker sig typisk over 10-15 gange, der hver varer 45-60 min.

Fællesskabet og individet

Børnene i Musik & Leg grupperne har meget forskellige diagnoser og vanskeligheder. De kan have store opmærksomhedsvanskeligheder og have svært ved at finde ro og fordybe sig. De kan have problemer med arousal- og følelsesregulering. Mange har sansemæssige problemer – er meget følsomme for stimuli, eller har svært ved at mærke stimuli. Flere har svært ved at skabe sociale relationer med andre børn på grund af manglende empati og forståelse for sociale regler. Nogle af børnene har store motoriske vanskeligheder og andre er lidt forsinkede i deres motoriske udvikling, har dårlig balance, eller finmotoriske vanskeligheder. Børnene fra almengruppen (uden handicap) kan også have forskellige vanskeligheder.

I Musik & Leg grupperne vil vi skabe et fællesskab, som fungerer på trods af forskellighederne, hvor hvert barn oplever at kunne bidrage til gruppen med de styrker og begrænsninger det har. Vi arbejder ud fra en forståelse af, at alt udtryk er rigtigt og intet er forkert.

Vi arbejder på at styrke den enkeltes selvværd, og den følelsesmæssige-, sociale-, sansemotoriske- og kognitive udvikling, ved at tilrettelægge aktiviteterne så de rammer hvert barns niveau og formåen. Det kræver en god tilrettelæggelse at sikre, at alle børn kan være med. Aktiviteter planlægges med alle børn i tankerne. Nogle gange kræves fysiske løsninger, f.eks. et par ringe der hænger fra loftet, som pigen med cerebral parese kan holde i, mens hun drejer rundt i balletdans med de andre børn. Andre gange er det

Vulkanen

Dagens tema for Musik & Leg er "Vulkanen". Tre børn med handicap, og tre uden handicap samles i den lille gymnastiksal sammen med to kontaktpædagoger, musikterapeuten og ergoterapeuten.

Goddagsang: Vi starter med at danse og synge "Get Moving"² til trommeakkompagnement. Det er en rytmisk sang med enkel tekst og fagter; børnene trapper, nikker, vrikker og klapper, og slutter med at synge linjen: "*Vi er klar!*"

Elefantus: Børnene sætter sig på stole i en rundkreds og kalder på Elefantus; en kurv i form af en elefant, fyldt med rasleæg. Elefantus snakker volapyk og kan udtrykke mange følelser – han er højt elsket af børnene. I dag føler Elefantus sig som en vulkan, der er lige ved at gå i udbrud. Han er sur og vred, det rumler i hans mave, han knurrer, det bliver højere og højere og til sidst brøler han og eksploderer af raseri, så rasleæggene sprøjter ud til alle sider. Stor jubel i gruppen!

Trommer: Børnene samler æggene op, og vi får en snak om, hvornår man bliver vred og går i udbrud, og hvad man kan gøre. Børnene får en stor tromme hver, og vi spiller "gå i udbrud" med tromme og stemme; starter med stille 'rumlen', for til sidst at spille vildt og råbe.

Sangen om at være sur: Vi synger sangen "Jeg er så sur"³ hvor børnene selv skal komme med input om, hvad de bliver sure over. De skiftes til at synge solo i mikrofon.

Vulkandans: Nu skal vi danse vulkandans, inspireret af konceptet Skrivedans (se faktaboks). Musikterapeuten improviserer på klaveret, ergoterapeuten viser dansebevægelser til "bjerget", "rumlen i maven", "udbrud", "røgcirkler" og "regndråber". Musikken skaber rytmisk flow og illustrerer de forskellige bevægelser. Bevægelserne er den grovmotoriske udgave af tegnebevægelser, som vi skal lave senere: lodrette streger, diagonale streger, cirkler, prikker, osv.

Tegning: Så skal vulkanen tegnes. Hvert barn står ved et stort stykke papir, som er tapet fast på væggen, med et farvekridt i hver hånd. Musikterapeuten spiller samme akkompagnement som til vulkandansen, og børnene laver de samme, men mindre, bevægelser, som bliver til streger på tegningen.

Fernisering: Når tegningerne er færdige, er det tid til fernisering. Børnene skiftes til at stå foran deres tegning og fortælle om den, med hjælp fra de voksne og andre børn, der stiller spørgsmål. For nogle af børnene er dette meget svært i starten, men alle børnene bliver bedre til både at vise deres egne tegninger og til at spørge ind til de andres.

Farvelsang: Vi sætter os igen i rundkreds og synger en farvelsang: "Det flyvende tæppe".⁴ Børnene tager deres tegninger med, når de går op på stuen igen.

2 Komponeret af Kirstine Skou Rydahl

3 Komponeret af Ingrid Irgens-Møller

4 Komponeret af Anne G. Olorenshaw

rammerne, der skal tilpasses; f.eks. i form af hurtige skift i aktiviteter, for at støtte barnet, der har svært ved at holde koncentrationen længe. Eller at barnet, som har vanskeligt ved at være med i nye aktiviteter, får lov at kigge på de første gange.

Det har stor værdi, at grupperne er blandede, dvs. med deltagelse af både børn med handicap og børn fra almengruppen. Mange af de børn, der har funktionsnedsættelser, profiterer af at spejle sig i børn fra almengruppen. Samtidigt ser de, at de såkaldte 'normale' børn også har vanskeligheder, og ovenikøbet på områder, hvor barnet med handicap har styrker.

Relationer og lege, der opstår i gruppen, kan tages med op på stuen, hvor børnene kan lege videre resten af dagen, *"fordi man har lavet noget sammen og grinet og danset og været skøre sammen"*, som én af pædagogerne udtrykker.

Hvad vil vi styrke?

I Musik & Leg arbejder vi på mange fronter. Vi træner **sociale færdigheder**, så som at kunne stå frem og vise sig foran de andre i gruppen, men også at kunne vente på tur, lytte til de andre, at kunne række hånden op og vente med at sige noget, eller at kunne spørge ind til det, de andre laver.

Vi arbejder også med **følelsesmæssige emner**, f.eks. at kunne genkende følelsesudtryk, sætte ord på følelser, udtrykke følelser uden ord. Eller at kunne reflektere over følelsesmæssige situationer (f.eks. hvad gør du, når du er genert). Desuden træner vi **skift mellem forskellige arousal- og følelses-tilstande**, f.eks. ved at starte stille, blive vild og voldsom, for så at finde ro og koncentration igen.

Vi sørger altid for aktiviteter, der **stimulerer forskellige sanser**: ikke kun det auditive og visuelle, men også taktilt, vestibulært og proprioceptivt: vi spiser med fingrene, laver piruetter til ballet, danser i bare tæer og trækker i tov. **Grovmotorikken** stimuleres gennem dans og bevægelse, og **finmotorikken** gennem kunstværkerne, hvor vi klipper, klitrer og tegner.

Derudover er der ofte andre **førskole-opgaver** på programmet; leg med former, farver, tal og bogstaver, samt styrkelse af sproget.

Der er mange ting, der skal rummes i en enkelt gruppesession. Her bruger vi temaer til at kæde det hele sammen.

Temaer

Temaer er den røde tråd, der binder aktiviteterne sammen og skaber sammenhæng, som det ses i eksemplet "Vulkanen". Ved at inddrage følelsesmæssige oplevelser og kropsligt udtryk i forhold til temaet, bliver den kunstneriske udfoldelse mere spontan og intens. Der er mulighed for forandringer inden for det enkelte tema; variation i en genkendelig ramme. Det samme tema gentages 2-3 gange, og løber derfor over flere uger.

Eksempler på temaer:

- Robotter – vi øver os på lodrette og vandrette bevægelser, spiller en robotsang på marimba, hvor vi øver turtagning og imitation, danser robotdans, og klipper firkanter/trekkanter, der limes på papir og skaber en robot.
- Ballet – vi arbejder med cirkulære bevægelser, spiller på klangstave i cirkel, danser ballet med tørklæder og tegner cirkler og spiraler.
- Afrika – vi spiller trommer, danser afrikansk dans, synger på swahili, og laver mad i morter, som vi spiser med fingrene.

Andre temaer kan være folkedans, former og figurer, leg med tal osv. Inspiration til temaerne finder vi mange forskellige steder, og vi improviserer og prøver af. Det, der virker godt i den ene gruppe, er ikke nødvendigvis godt for den anden gruppe. Det vigtigste er, at temaet giver mulighed for både individuelle hensyn og styrkelse af fællesskabet, og at det giver børnene en sanselig og følelsesmæssig oplevelse.

Inspirationskilder

En af inspirationskilderne til Musik & Leg er *Skrivedans*. (Se faktaboks).

Desuden er psykolog Susan Harts neuroaffektive udviklingsteori en stor inspiration for os, dvs. teorien om hvordan barnet udvikler sig følelsesmæssigt og socialt i takt med, at hjernen udvikler sig i barnets samspil med omgivelserne. Her har vi især været optaget af, hvordan børn lærer at selvregulere, dvs. komme fra én arousaltilstand til en anden, f.eks. fra ophidselse til ro, eller fra passivitet til aktivitet. Susan Hart lægger vægt på terapiformer, der hjælper barnet med netop dette, terapiformer som hun kalder "bottom-up" terapiformer. Bottom-up processer er forandring der sker i de autonome og

limbiske systemer hos barnet, også kaldet på sanse- og føleniveau, og som skaber forandringer i de højere mentale niveauer. Altså, at man tager udgangspunkt i barnets arousaltilstand, kropsfornemmelse og følelsesliv (Hart, 2010; 2015).

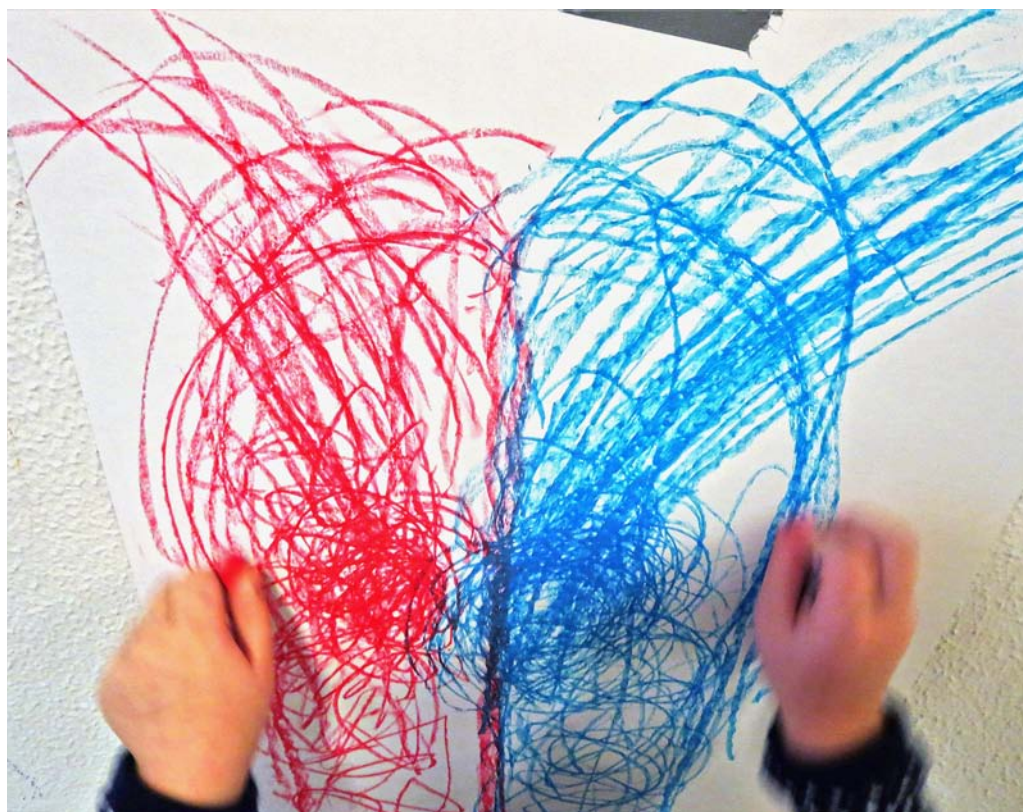
Vi er også meget inspirerede af spædbørnsforskerne Daniel Stern og Colwyn Trevarthens beskrivelser af det tidlige samspil mellem spædbarn og voksen. Især den rytmiske musikalske afstemning der foregår i bevægelse, blik og lyd, og den tværmodale perception, der gør, at barnet intuitivt forstår, at forskellige sanseindtryk udgør en helhed i udtryk (Stern, 2000; Trevarthen, 2013).

Hvorfor vælger vi kunstformer?

Det, at danse, lave musik samt tegne/male findes i alle kulturer, og det er en naturlig måde for børn at udtrykke sig på. Derfor drager Stern (2000) paralleller til kunsten, især de nonverbale kunstarter: dans, musik, billedkunst, og siger, at de reflekterer den grundlæggende sansemotoriske måde, vi kommunikerer på.

Ved at bruge disse forskellige kunstarter kan vi støtte børnene i at udtrykke sig, være i samspil med andre, og evt. sætte ord på disse oplevelser. Udøvelse af musik, dans, bevæ-

Skrivedans er udviklet af den hollandske grafolog og skrivepsykolog Ragnhild Oussoren i 1990'erne. I skrivedans er målet at skabe en sund, flydende og sammenhængende håndskrift ved at kombinere blyantens bevægelser med de grovmotoriske bevægelser ved hjælp af musik, rytme, remser, lege og fantasitegninger. Store grovmotoriske bevægelser bliver retningsangivet af musikken, og arbejder sig langsomt ind til at blive finmotoriske bevægelser. Der tages afsæt i modsætninger som hurtig og langsom, stille og højt, konkret og abstrakt. Kontrasterne skærper børnenes fokus, de øver sig i at mærke efter (Ossouren, 1995.)

gelse og billedkunst træner mange forskellige færdigheder, men ud over dette har de hver især nogle særlige styrker: Musikken kan bruges som følelsesmæssigt sprog og som fællesskabsstyrkende samspilsform.

Dansen er et udtryk der bruger hele kroppen og skaber fællesskab gennem rytme. Gennem musik og dans kan man arbejde med sansemotorikken samt fin- og grovmotorikken og få hjælp til at få automatiseret bevægelserne.

Gennem billedkunsten kan man træne finmotorikken, udtrykke sig individuelt, og samtidigt skabe et produkt man kan vise til de andre og tage med hjem. På den måde kan

det, man har oplevet i terapilokalet, tages med ud til stuen og hjem til familien.

Tværfagligheden

Den tværfaglige indsats mellem musikterapeut, ergoterapeut og pædagog er en forudsætning for at børnene får det optimale ud af Musik & Leg, og for at børnene kan overføre det til deres daglige liv generelt. Vi kommer med hver vores faglige øjne og ekspertise, samtidig med at vi har en fælles reference-ramme inden for det neuropædagogiske område, og vi udvikler en fælles forståelse for børnenes behov, plan og mål for det videre forløb.

Gruppen er organiseret sådan, at det er os terapeuter, der tilrettelægger og planlægger gruppen ud fra vores faglige synsvinkler. Som terapeuter kender vi hinandens repertoire, og vi træder ind og ud af den styrende rolle, men det er meget vigtigt, at pædagogerne også deltager aktivt i gruppen. Pædagogerne kender børnenes hverdag, ved hvad der rører sig i børnegruppen, kan inddrage dette i gruppens aktiviteter og efterfølgende i aktiviteter på stuen. På denne måde sikres overførselsværdien for børnene.

Afsluttende

Musik & Leg grupperne vækker begejstring hos børnene såvel som hos pædagoger og forældre. En af pædagogerne udtaler sig om dét, Musik og Leg har bidraget til i børnegruppen, også uden for terapien: *"Accepten af forskellighed er blevet betydeligt større. Og så er der sket det helt fantastiske, at fra at være individer, er det faktisk en gruppe nu, som*

er blevet styrket og har forstået hinandens vanskeligheder".

For os som kolleger har Musik & Leg styrket den tværfaglige kreative proces. Vi har fået en skærpet forståelse for hinandens fagområder, hvilket har påvirket vores egne monofagligheder hver især, og givet nye muligheder.

Litteratur

Hart, Susan (2010). *Den følsomme hjerne*, Hans Reitzels Forlag, København.

Hart, Susan (2015). *Inklusion, leg og empati*, Hans Reitzel, København.

Oussoren, Ragnhild (1995). *Skrivedans*. Klitrose, København.

Stern, Daniel N. (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden*. Hans Reitzel, København.

Trevarthen, Colwyn (2013). Hvordan menneskekroppens liv og emotionelt samvær fra den tidligste barndom muliggør sproget. *Kognition og Pædagogik*, Årg. 23, nr. 90.